

Tamás Dénes

EGY „DARAB ÉLET” VERSEI

FEKETE VINCE: VAK VISSZHANG. KOLOZSVÁR,
SÉTATÉR KÖNYVEK, 2015.

Kezdjük egy teljesen költőietlen tényállítással. Fekete Vince ötvenéves, és egy válogatott (és új) verseket tartalmazó kötettel jelentkezett. Az állítás igaz – születhetne meg a minősítés abból a zsigeri episztemologikus reflexből, ami egyre mélyebben eszi bele magát világlátásunkba, világhoz való viszonyunkba, tovább növelve a világnak azt a költőietlen tartományát, amelyben élni, időzni, cselekedni szoktunk. A harmonikus illeszkedés ellenére mégis támadhat egy aprócska zavar bennünk a kijelentéssel kapcsolatosan, ami könnyen megkérdőjelezheti az állítás igazságát. Hogyha az állítás második fele képezi ennek az írásnak az apropóját, miért van szükség a költő életkorának a felelegetésére? – kérdezhetné a szerző halálának tézisében edződött olvasó. Nem külsődleges ez az adat a versekhez képest? Hol számít a költő életkora a költemények időtlenségéhez, a sorokban bolyongó, egymást átfedő jelentésekhez képest? Tényszerűen egyáltalán nem számít, de költőien igen – ez lehetne a válogatáskötet szellemiségében megfogalmazott válasz. Ugyanis, úgy gondolom, ennek az állításnak a megértése képezheti az egyik kulcsot Fekete Vince új kötetének a megértéséhez.

Nem szeretem a válogatásköteteket. Főleg azokat, amelyek még az alkotó életében jelennek meg. Leginkább az zavar bennük, hogy túlságosan tökéletesnek próbálnak feltűnni, egyfajta mesterséges kivonatnak, mintha kivesszett volna belőlük a keresés, a kísérletezés kiszámíthatatlansága, amely általában versről versre halad egy kötetten belül. Az örökkévalóság odaképzelt gyaluja kíméletlenül lemetsz minden bájos esetlegességet, megtorpanást, egy helyben topogást a kötetekről, csak az időtállóknak vélt darabok maradnak. Egy könyvtől különben is eleve elvárom, hogy kompozíció legyen, a szövegek együttlélegző szövete, ne csak beledobált szövegek tárhe-

lye. Természetesen megértem, ha egy szerző szabadulni akar zsengeitől, rosszul sikerült verseitől, ezzel a gesztussal azonban maga a szerző ítéli olvasásra nem érdemesnek korábbi köteteit, hiszen az időben alásüllyedő hájójáról már kimentette a túlélésre (olvasásra) érdemes alkotásait.

Hiába az ellenérzés, ettől természetesen el tudok tekinteni, ha egy komoly írói ajánlattal találkozom. Fekete Vince esetében pedig komolyan kell venni ezt az ajánlatot, már csak azért is, mert nem első alkalom, amikor válogatáskötettel jelentkezik a szerző, hiszen a 2002-ben megjelent *A Jóisten a hintaszékből* című kötet (Fekete Vince: *A Jóisten a hintaszékből*. Kolozsvár, Erdélyi Híradó Kiadó, 2012) ugyanazokat a kompozíciós elveket követi, mint a *Vak visszhang*, szintén válogatott és új verseket tartalmaz. Egyszóval, látszik, a szerzőnek fontos az *életmű* gondolata, ő maga akarja eldönteni, egy retrospektív pillantás mit tartson megőrzésre érdemesnek költészetéből. Ez azt is jelenti, hogy maga a szerző keresi a köteteinek egymáshoz való illeszkedését, ő jelöl ki tartalmi egybeeséseket, kapcsolódási pontokat a versek és a kötetek között. De milyen ez a tekintet, honnan nyeri szempontjait? Mit mond el csak maga a szerkesztés által a saját életművéről Fekete Vince?

Megnyugtató volt észlelni, hogy a szerző visszatekintő pillantása nem esik egybe az isteni tekintettel. Ezt a legegyszerűbb számszerű viszonyítás igazolja. Ehhez elég, ha áttekintjük az első kötet, a még 1995-ben megjelent *Parázkönyv* sorsát a két válogatáskötetben. Ami első látásra szembe-tűnik, a hatalmas arányváltás. Míg az első válogatáskötetben harminchét vers szerepel belőle, addig az utóbbiban csak tizenhárom. De nem ugyanaz a tizenhárom, mint az elsőben. A szerző nem a már kiostáltakat rostálta tovább, hanem újra átgondolta a verseit, és ezért kerülhetett vissza az eredeti kötetből négy vers a megmaradt tizenháromba. Szóval, nem megbízható a szerző – lehetne egy picit kajánul megjegyezni. Ez a megbízhatatlanság ebben az esetben azonban pozitívum, hiszen csak azt jelzi, hogy a szerző sem rendelkezik az isteni pillantás tökéletességével, ő sem képviselhet mást, mint a továbbgördülő élet éppen aktuális szempontjait.

Különben is feltűnő az első két kötet (*Parázkönyv* és *Ütközők*) mostoha sorsa a legutóbbi válogatáskötetben. Alig néhány vers élte túl a szigorú válogatást. A kilencvenes években, a transzközép irodalom szellemiségében íródott két verseskötetről van szó. A transzközép irodalmat ma már sokan kulturális blöffnek tartják, pedig amikor megjelent, igazán termékenyítően hatott a transzszilvanizmus megáporodott légkörére. Jöttek a fiatalok, és berúgták az ajtót. Ehhez a humor, az önirónia fegyvereit használták, tema-

titikailag érdekesnek próbáltak mutatkozni, és el akarták törölni a magas és az alacsony irodalom között kényszerűen és intézményesen megvont határokat. Érdekes ma megfigyelni az egykori transzközép szerzők (Orbán János Dénes, Lövétei Lázár László, Sántha Attila stb.) konzervatív fordulatát, aminek nemcsak irodalmi, hanem intézményes és politikai dimenziója is van. Hogy a lázadásból hová tértek vissza. Ez arra utalhat, hogy az akkori lázadásban is több volt a konzervatív elem, mint ami akkor látszott. Talán nem is szakítás volt a hagyománnyal, hanem csak a saját hely keresése egy megcsontosodottnak vélt rendszerben. A kilencvenes évek különben is már meghozták a változást a hetvenes és nyolcvanas évekhez képest, nem lehetett már ugyanúgy válaszokat keresni, mint azelőtt.

A válogatáskötet már csak jelzésszerűen utal Fekete Vince költői indulására, megőrzi az eredetet, de fel is oldja azt a későbbi költészet szellemiségében. Ezt a szellemiséget pedig a *Védett vidék* verseinek masszív jelenléte jelzi (Fekete Vince: *Védett vidék*. Kolozsvár–Budapest, EHK–Ráció Kiadó, 2010). Ezek a versek képezik a kötet sugárzó középpontját. Úgy vélem, jelenleg ez a mérvadó költészet Fekete Vince számára, az ebben a kötetben színre vitt témák a fontosak, az ott kidolgozott verselési mód, világlátás az érvényes. Ezt az új versek tematikai és poétikai rokonsága is igazolja, az új ciklus verseit ugyanis egyértelműen a *Védett vidék* verseinek folytatásaként lehet felfogni. Ahogy az sem lehet véletlen, hogy a *Védett vidék* egyik reprezentatív verse, a *Vak visszhang* lép elő kötetcímmé. De az egész kötetnek van egy íve, ahogy haladunk benne előre, egyre komolyabb, tágasabb lesz a versek horizontja, egyre több lesz a szabadvers, a kötetlen, hömpölygő, hosszas versforma, mintha azt, amit a költő az életben előre haladva tapasztal, már nem lehetne kötött és rövidke versformák közé kényszeríteni. Ily módon képződik meg Fekete Vince eddigi életművének egy lehetséges iránya és egysége.

De miért fontos ez az egység? Miért van szükség megkonstruált életműre? A válogatáskötet egészének az ismeretében úgy gondolom, azért fontos az életmű, mert *maga az élet* fontos Fekete Vince számára. És itt már Fekete Vince költészetének a lényegénél tartózkodunk. „Maga az élet” – fogalmaztam meg, ami valahol nagyon semmitmondónak hangozhat, mert milyen művészet is lenne az, amelyik számára nem „maga az élet” a fontos. Pontosítani kell itt, hogy súlyt kapjon a megfogalmazás. Az élet, úgy gondolom, a versekben a megélt életfolyamot jelenti, és mindazt tartalmazza, ami történik valakivel az élete során. Ez a történet egységesülni akar, eljutni saját végkifejletéhez. „Hát mi szívszaggatatóbb vajon / e földön,

mint mi semmivé lesz, / ami nem juthat már el soha valódi végkifejletéhez?” – kérdez rá a költő a *Széljegyzetek* című versében (i. m. 145.), amivel kifejezi az igényét az élet egységének megragadhatóságára, átélhetőségére. Egyszóval, az élet az egész életet, a maga teljességében megélt életet jelenti Fekete Vince számára. Ami maga is „egy piciny hullám pusztán a / hullámozó Örök belsejében” (i. m. 145.). De milyen az a költészet, ami ezt az életet kifejezhetővé teszi?

Epikus – juthat eszünkbe a legkézenfekvőbb jelző. Fekete Vince epikus költő, epikus alkat. Inkább a metonímia, mintsem a metafora költője. Mese, aminek érdekében természetesen sűrít, kihagy, de mindig valaminek az elmesélésén van a hangsúly. Nem viszonyít, hasonlít, hanem leír, sok helyen egyenesen az élőbeszédhez közel álló retorikát használ. Nem a szavakat költi, a szavak különös kapcsolódását, hanem az egészet, a folyamatot, a változást, esetleg a törést, az eseményt a nagyobb egészen belül. Nem a megjegyezhető verssorok, versszakok költője, hanem a versfolyamatoké. Gyakran találhatunk versei közt széttördelt verseket, ciklusokat. Verseiben ritkák a különös momentumok, különös történések, inkább szemlélődő költészet ez, mint cselekvő.

A folyóba oda lép be újra és újra Fekete Vince, ahol már mély a folyó, ahol lassú sodra van a víznek. Ettől lesz egy különös időtlensége a verseinek. Verseit olvasva úgy érezhetjük, hogy még léteznek, még állnak az emberi élet nagy keretfeltételei: lüktet a természet, még él a falu, megszületik és kihuny a szerelem, az emberi élet a maga ritmusát követi. Költészete csak távolról van a mai rohanó, folyamatosan változó világba bekötvé. Mércéje sokkal inkább a hegyek állandósága, a természet körforgása, a természetközeli emberi élet ügyködése. De hiszen minden élet valahol archaikus. Azaz arkhészerű, ami az ógörögben ’állapotot, minőséget, elemet’ jelent, olyasvalamit, aminek segítségével valami kialakul, illetve fennáll. A víz, a levegő, a tűz, a föld – ezek voltak az ógörög világ arkhéi. Ezt a szerepet tölti be Fekete Vince költészetében az idő, a szerelem és a természet. Nincs hely itt arra, hogy kibontsam ezeknek a szavaknak a verseken átvonuló jellegét. Azt azonban jelezni kell, hogy nemcsak egy harmonikus illeszkedésről van szó, az archaikus az an-archaikussal is érintkezik, a felforgatóval, a sötét, beláthatatlan jelleggel. Az anarchikus leginkább az elmúlás gondolatán keresztül lép be ebbe a költői univerzumba, de az emberi tevés-vevés hiábavalósága, az emberi kapcsolatok törékenysége is megidézi, sőt a táj, a természet rendje is borzongatóan hordozza, legszebben talán a *Tízezer éj* című ódaszerűen kavargó nagyversben (i. m. 126–133.). De a

felforgató mégis az egészen belül jelentkezik, az egész rendjébe illeszkedik, ezért képes ez az egész még a halál cezúráját is magához igazítani (lásd *A kőműves fia* című verset, i. m. 140.), ahogyan a végkimerüléstől alábukó madár kétségbeesett csipogását is a napfényes kékség issza el (lásd a *Védett vidék* című verset, i. m. 106.).

Még néhány szó Fekete Vince költészetének kötődéseiről. Úgy gondolom, nem korlátozó ezt a költészetet erdélyinek minősíteni. Hiszen ez a költészet magán hordozza az erdélyi létezés megannyi jegyét, de nem felmutatja azokat, nem szimbolizálja a megmaradás eszközeként, hanem a létezés természetes rekvizitumaként használja. A megmaradás nem etikai imperatívusz nála, hanem egyszerűen megkerülhetetlen létezőmód. Ugyanilyen természetességgel kapcsolja be magát ez a költészet a magyar irodalom történetébe. Folyamatosan keresi a kapcsolódási pontokat, idéz, módosít, átír; egyszerűen használja a hagyományt.

Fekete Vince ötvenéves, és egy válogatott (és új) verseket tartalmazó kötettel jelentkezett. Ezzel a mondattal indítottam egy olyan válogatáskötetnek a bemutatását, amely reprezentatív verseinek a legfontosabb tétje, jeleztem, „magának az életnek” a felmutatása. Az előrehaladó élet maga kéri az összegzést, az áttekintést. Nem a végsőt, hanem csak az éppen aktuálisan lehetségest. Az élet az életműre mutat rá, és fordítva. Fekete Vincénél az életet megkölneni azt jelenti, hogy iramot, ritmust, tágasságot adunk a történéseknek, amelyek talán nem is annyira különlegesek, meglepőek, hiszen „csak” egy emberi élet tényei. Megszületünk, felnövünk, szerelembe esünk, elveszítjük a szerelmet, családot alapítunk, meghalunk. Ezeket a momentumokat követjük végig versről versre, a természet hatalmas, önmagába forduló háttere előtt. Nincsenek nagy felismerések. Nem nagy felismeréseket viszünk magunkkal ebből a kötetből, hanem valami lassú, sötét, néha felfénylő áramlásnak a tudását.

Az élet azonban, nem tehet mást, továbbcsordul, továbbblendül. Ahogy feltételezhetően Fekete Vince költészetében is. Úgy gondolom, így a végére megengedhetem a királyi többest. Ennek a költészetnek a minősége teszi lehetővé.

Kíváncsian várjuk: merre, hová?